

BO'ZOTOV POEMASIDA TARIXIY HAQIQAT

Sipatdinova Qumar Murat qizi

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21159500>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-iyun 2026 yil

Ma'qullandi: 28-iyun 2026 yil

Nashr qilindi: 30-iyun 2026 yil

KEYWORDS

*poema, g'oya va mavzu, tarixiy
haqiqat, mazmun*

ABSTRACT

Ushbu maqolada Ajiniyoz Qosiboy o'g'lining "Bo'zotov" poemasida aks ettirilgan tarixiy haqiqat hamda asarning g'oyaviy-tematik xususiyatlari tahlil qilingan.

Ajiniyoz Qosiboy o'g'lining "Bo'zotov" poemasida butun bir xalqning o'z tug'ilib o'sgan yurtidan ayrilishi, boshidan kechirgan og'ir sinovlari, azob-uqubatlari badiiy tasvirlangan. Tinch va osoyishta hayot kechirayotgan xalqning ustiga kutilmaganda dushman bostirib kelib, ularning osoyishtaligini buzadi, bolalarni ota-onasidan judo qiladi, xalq boshiga og'ir kulfat soladi. Yillar davomida yig'ilgan mol-mulk, chorva va boyliklar talon-toroj qilinadi.

Lirik qahramon ham ushbu bosqinda bevosita ishtirok etib, dushman qo'lga asir tushadi. Shoir uning ruhiy kechinmalarini juda ta'sirchan ifodalaydi. Buni quyidagi misralarda ko'rish mumkin:

Tong otganda qirg'in boshlandi,
Asir tushdim, qo'lim bog'landi.
Kimdir shahid bo'ldi, molidan ayrildi,
Kimdir gado bo'ldi, molidan ayrildi,
Bo'zotov boshiga qiyomat tushdi.

Shoir poemada Bo'zotovning avvalgi tinch va farovon hayotini ham eslaydi. U o'z yurtiga bo'lgan cheksiz muhabbatini, minnatdorligini va shaxsiy kechinmalarini lirika orqali ifodalaydi. Shoir bu yurtni tark etishni istamaydi. Chunki aynan shu yerda uning bolaligi, yoshlik davri, quvonchli kunlari, ota-onasi va yaqinlari bilan o'tgan unutilmas damlari qolgan edi. Shu sababli u o'zini tug'ilgan yurti oldida go'yoki qarzdordek his qiladi.

Buni quyidagi misralarda ham ko'rish mumkin:

Yo'q edim, bor bo'ldim, kamolga yetdim,
Arab otlariga minib davron surdim.
Noningni ko'p yedim, rohatingni ko'rdim,
Xayr, omon bo'l, bizdan qolding, Bo'zotov.
Necha vaqt yaxshilar bilan suhbat qurdim,

Shod-u xurram bo'lib o'ynadim, kuldim.
Dushman zulmidan ketishga majbur bo'ldim,
Xayr, omon bo'l, bizdan qolding, Bo'zotov.

Kutilmagan bu fojeali voqea shoirning qalbiga chuqur iz qoldiradi. U endi elning va yurtning kelgusi taqdiri haqida o'ylaydi. Shu o'rinda shoir chuqur falsafiy xulosa chiqaradi: el va yer – hayotning ajralmas birligi, biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydigan ikki muhim tushunchadir.

Buni quyidagi misralar orqali ifodalaydi:
Yer el bilan obod, el esa yer bilan,
Yersiz elning kuni darbadarlik bilan.
Umri o'tar yuragidagi dard bilan,
Qadringni endi bildik, Bo'zotov.

Bo'zotov xalqi ana shu tabiiy birlikdan ayrilgach, odamlarning qalbi qayg'uiga to'ladi. Ular boshpanasiz, vatansiz va makonsiz qolib, musofirlik azobini boshdan kechiradilar. Shoirning fikricha, inson Vataniidan ayrilgandagina uning haqiqiy qadrini chuqur anglaydi.

Tarixiy manbalarga ko'ra, Bo'zotov qo'zg'oloni Qo'ng'iroq qo'zg'olonining davomi hisoblanadi. Bo'zotov yurtida ham ko'plab bahodirlar, polvonlar va dono biylar yashagan. A. Murtazayevning yozishicha, bu jasur insonlar dushmanning kutilmagan hujumi sababli tayyorgarlik ko'ra olmaganlar. Ularda yetarli qurol-aslaha bo'lmagani uchun bosqinchilarga qarshi munosib kurash olib bora olmaganlar. Shu bois bu fojea omon qolgan xalq xotirasida umrbod saqlanib qolgan.

Poemada shoirning Vatanga bo'lgan cheksiz muhabbati, qalb iztirobi va boshidan kechirgan og'ir kechinmalari chuqur aks ettiriladi. U yaqinlarining azob chekkanini, go'zal yurtining vayron bo'lganini, bolalarning yig'isini tasvirlar ekan, har qanday insonning yuragini larzaga soladigan manzarani yaratadi.

Shoir quyidagi misralarda bu iztirobni yanada ta'sirli ifodalaydi:
Sen bog' eding, bulbul uchdi, zag' qoldi,
Butun vujudim yondi, ichimda dog' qoldi.
Er yigit boshiga og'ir kun tushdi,
Yuragimni g'am o'ti kuydirdi.

Poemaning yakunida shoir umidsizlikka berilmaydi. Garchi u tug'ilgan yurtini tark etishga majbur bo'lsa-da, bir kun kelib omon qolsa, albatta Vatanga qaytishiga ishonadi. Shu tariqa asar optimistik ruh bilan yakunlanadi.

Shoir quyidagi misralar orqali tug'ilgan yurti bilan xayrlashar ekan, agar omon qolsa, albatta yana qaytib kelishini ta'kidlaydi:

Ziyorating bilan xayrlashib qadringni bildim,
Ko'z yosh to'kib, bag'rimni tilib ketdim.
Agar omon qolsam, bir kun holingni so'rab kelaman,
Xayr, omon bo'l, bizdan qolding, Bo'zotov.

Dushmanning Bo'zotovga bostirib kirishidan asosiy maqsad xalqning boyligini talash, yerlarini egallash hamda ayol-qizlarini asir olish edi. Bosqinchilar yurtning mol-mulki va chorvasini talon-toroj qilib, xalqni og'ir kulfatga duchor etdilar. Vatani uchun kurashgan ko'plab mard yigitlar shahid bo'ldi.

Shoir ayniqsa dushman qo'liga asir tushgan ayol-qizlarning fojeasiga alohida e'tibor qaratadi. Chunki ular orasida shoirning o'z qarindoshlari, yaqinlari va tanishlari ham bor edi. Bu holat uning qalbida yanada chuqur iztirob uyg'otadi.

Buni quyidagi misralarda ko'rish mumkin:

Kingadir ona, kingadir amma,

Kingadir aka, kingadir uka.

Kingadir qiz-u o'g'il, kingadir singil,

O'tirek, Gurgan, Xajar tomon ketdi, Bo'zotov.

Shuningdek, shoir ayollar va qizlarning asirlikda qanday og'ir ahvolga tushganini ham tasvirlaydi:

Kingadir qiz-u o'g'il, orzudagi yor,

Qoshi qora, ko'zi lochin dilbar.

Asir bo'lib, zor-zor yig'lab,

Ot oldida piyoda ketdi, Bo'zotov.

Bu misralardan ko'rinadiki, asir olingan insonlar ochlik, chanqoqlik va mashaqqatli yo'llarda azob chekkanlar. Ba'zilar kasallikdan, ba'zilar ochlikdan halok bo'lgan. Shoir bu fojeani XVIII asr shoiri Jiye Amanliq o'g'lining "Posqan el" asaridagi voqealar bilan hamohang tarzda eslatib o'tadi.

Quyidagi misralarda esa Bo'zotov fojeasining sabablariga ishora qilinadi:

Taqdir Alloh dandir, sabab Qo'ng'irotdan,

Rahmsiz Sayilxon kelgan elatdan.

Ajrالدing Ashamayli-Qiyatdan,

Elat-siz, yaylovsiz qolding, Bo'zotov.

Bu satrlarda 1858–1859-yillarda yuz bergan Qo'ng'irotda qo'zg'olon voqealariga murojaat qilinadi. Shoir qo'zg'olonni tarixiy sabab sifatida ko'rsatsa-da, sodir bo'lgan voqealarni Allohning irodasi va taqdiri bilan ham bog'laydi. Bu esa uning diniy e'tiqodi kuchli bo'lganini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, "Bo'zotov" poemasi qoraqalpoq xalqining, ayniqsa Qiyat va Ashamayli urug'larining boshidan kechirgan og'ir tarixiy sinovlari, Vatanga muhabbat, xalqning iztiroblari va ozodlik uchun kurashi yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Shu bois ushbu poema qoraqalpoq adabiyotining tarixiy va badiiy jihatdan muhim asarlaridan biri hisoblanadi hamda kitobxonlar qalbidan munosib o'rin egallagan

References:

1. Ajiniyoz. Bir pariy. Nukus: Qoraqalpog'iston, 1993.
2. Ajiniyoz. Bo'zotovli nazalim. Nukus: Bilim, 2014.
3. Murtazayev A. Shoirning muhabbati. Nukus: Qoraqalpog'iston, 1988.
4. <https://www.kaa.m.wikipedia.org>